

Б. М. Працюк

Дзвін

ДЗВІН – ударний сигнальний інструмент тюльпаноподібної форми. Виготовляють зі спец. бронзи (нині найкращим вважають поєднання 78–80 % міді та 20–22 % олова при 1–2 % домішків). Від вмісту олова залежить краса тембру, міді – міцність інструмента. Дз. посідає місце між інструментами з певною висотою звучання та без певної висоти звучання. Має складний звук. спектр, у якому поєднано гармонійні й негармонійні обертони, що можуть змінювати амплітуду колювання. Осн. тон Дз. – неясковий. Часто його функцію виконує один з найгучніших обертонів. Дз. відрізняються за формою, способами виготовлення, розташування, фіксування та звуковидобування залежно від походження та нац. традицій. Європ. Дз. мають усередині ударник («язик»), за допомогою якого здійснюють звуковидобування. Діаметр Дз., як правило, дорівнює його висоті (таке співвідношення визнане найкращим італ. майстрами поч. 5 ст.), висота Дз. Сх. Азії перевищує їхній діаметр. Існують Дз. без «язика», де звук видобувають за допомогою зовн. ударника. Зх.-європ. Дз. мають яскраво визначений певний тон, у сх.-європ. ледь помітний осн. тон губиться серед яскравих обертонів. Зх.-європ. інструменти утворюють злагоджені корільони (послідовно розміщені набори Дз.), тоді як сх.-європ., де складне поєднання негармонійних та гармонійних обертонів надає кожному інструментові неповторного забарвлення, стають основою ритм. дзвону. На більшості зх.-європ. Дз. звук видобувають шляхом їх розгойдування, що унеможлиблює використання Дз. великої ваги. Сх.-європ. Дз. підвішують нерухомо, що дає змогу використовувати великі інструменти й грати на них ритмічніше. Найтяжчий у світі Цар-Дз. вагою 12 000 пудів (бл. 200 т) знаходиться у Москві.

З найдавніших часів Дз. функціонували як культові та світські інструменти. З їхньою допомогою вимірювали час, оповіщали про лиха та радощі громад. життя, відганяли

ворогів, їх використовували як звук. маяки для потерпілих на морі тощо. Назви їх складових частин відповідають назвам частин людського тіла: «тіло», «плече», «вухо», «язик». Європ. історія Дз. пов'язана з християнством, яке не одразу їх прийняло. На поч. 5 ст. єпископ м. Нола (Італія) св. Паулін (353–451) винайшов найоптимальнішу форму Дз. Відтоді Дз. органічно увійшов до богослужінь. Перші писемні свідчення про Дз. на Русі належать до 1066, про місцеве виготовлення інструментів – до 1259. Функції Дз. ще певний час виконували біла й клепала. Деякі різновиди церк. Дз. отримали усталені назви: «благівіст» (повільні удари в найбільший Дз.; застосовують перед богослужінням); «набат», або «сполох» (удари середнього Дз. швидкого темпу; сповіщає про лихо); «перебір» (повільний послідовний перебір кількох Дз.; використовують під час заупокійної служби); «трездзвін» (одночасне звучання кількох Дз. під час церк. свят).

До симф. оркестру увійшли 2 типи Дз.: натуральні та оркестрові. Композитор вказує у партитурі тип Дз., час вступу і термін звучання (вперше у рос. профес. музиці Дз. прозвучали в епілозі опери М. Глінки «Життя за царя»). Натуральні Дз. встановлюють у концерт. приміщенні як стаціонарні. До симф. оркестру можуть залучатися окремі натуральні Дз. («Анна Ярославна – королева Франції» А. Рудницького), існують також твори для корільонів. Оркестр. Дз. є набором сталевих труб, вертикально підвішених у дерев'яній або металевій рамі, і входять до складу удар. групи симф. оркестру. Мають діапазон від однієї до двох октав, їх записують у скрипк. ключі (нижній звук – «до1» за записом). Роль ударника виконує дерев'яний молоток. Окрім функцій, притаманних удар. інструментам з певною висотою звучання, Дз. можуть протистояти tutti симф. оркестру (Симф. № 4 Г. Канчелі) або існувати як образ без фіз. наявності (2-а ч. Симф. № 5 Л. Колодуба). Дз. ніколи не вважали «чистим» тембром, коло їхніх семант. ознак має надзвичайно глибоке коріння. В укр. музиці Дз. застосували І. Карабиць, М. Скорик, Є. Станкович та ін. Докладне наук. вивчення Дз. започатковано у 19 ст. У 1870-х рр. А. Ізраїлев запропонував акуст. прилад для встановлення кількості коливань Дз. під час звучання. На поч. 20 ст. К. Сараджев, маючи унікал. слух, записав усі Дз. Москви. 1963 група дослідників на чолі з А. Бутиліним відтворила та записала на платівку Дз. Ростова (Ярослав. обл., РФ). У 2-й пол. 20 ст. проаналізовано акуст. особливості (П. Зимін), хім. склад (Т. Шашкіна) та внутр. інтервал. закономірності (Л. Благовіщенська) Дз. В Україні практичне вивчення Дз. здійснює Г. Черненко, який брав активну участь у встановленні Дз. на дзвіниці Михайлів. Золотоверхого монастиря у Києві (корільон з 50-ти Дз.).

Рекомендована література

1. Израилев А. Ростовские колокола и звоны. С.-Петербург, 1884;
2. Оловянишников Н. История колоколов и колоколотейное искусство. Москва, 1912;
3. Колокола: история и современность. Москва, 1985;
4. Цветаева А., Сараджев Н. Мастер волшебного звона. Москва, 1988;

5. Колокола: история и современность. Москва, 1993;
6. Устав церковного звона. Москва, 2002;
7. Працюк Б. Час та дзвін // Час. Простір. Музика: Наук. вісн. Нац. муз. академії України. К., 2003. Вип. 25;
8. Кіндратюк Б. Дзвони і дзвонарське мистецтво як предмет наукових студій // Musica Humana. Л., 2005. Число 2.

Бібліографічний опис:

Дзвін / Б. М. Працюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-24051>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).